

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
Державний заклад  
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ  
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

**ФЛОЙД ЛОРА АНАТОЛІВНА**

УДК 81'1'42

**ЛІНГВОМЕНТАЛЬНА СПЕЦИФІКА  
НЕПРЯМИХ НАЗВ КОЛЬОРІВ  
(на матеріалі іспанської, англійської,  
української, російської мов)**

10.02.15 – загальне мовознавство

**Автореферат**  
дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата філологічних наук

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української філології і методики навчання фахових дисциплін Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університету імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

**Науковий керівник** – кандидат філологічних наук, доцент

**Копусь Ольга Антонівна,**

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», завідувач кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін.

**Офіційні опоненти:**

доктор філологічних наук, професор  
**Глущенко Володимир Андрійович,**  
ДВНЗ «Донбаський державний університет»  
завідувач кафедри загального, германського та слов'янського мовознавства;

кандидат філологічних наук

**Сивокінь Ганна Володимирівна,**

Одеська державна академія будівництва та архітектури,  
викладач кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться «05» квітня 2014 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «05» березня 2014 р.

Учений секретар  
спеціалізованої вченої ради

Е. В. Ларіна



## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертація присвячена опису колірних лексем (колоративів), які не лише використовуються в прямому значенні для найменування основних та периферійних назв кольору, а й набувають переносного значення в мовленні. Колоративи, які в первинному значенні є найменуваннями кольорів, – основних і периферійних – здатні у вторинних функціях виступати як метафори, називаючи подібні до кольору ознаки. Такі колоративи поширені як у системі мови (у фразеологічних одиницях, де актуалізовано синтагматично зв'язане значення), так і в мовленні, де набувають символічного значення, зокрема в політичному дискурсі. На противагу власне колоративам неколірні лексеми здатні у вторинних функціях слугувати для найменування кольору. Дослідження колірної лексики в різних мовах уможливило моделювання «колірної картини світу», а вивчення концептуального значення кольору передбачає огляд основних трансформацій цього поняття, що в мові віддзеркалені у використанні відповідних лексем у прямих і непрямих значеннях.

Дослідження колоративів представлені в сучасних напрямках мовознавчої науки. Лінгвокультурологічний аспект репрезентовано в працях, присвячених аналізу колірної фразеології як відображенню лінгвоментальності певного народу (О. Артемова, Г. Доброльожа, Р. Закиров, О. Леонович, О. Люпіна, О. Праченко, Т. Світлічна). Етнокультурний аспект функціонування колірних лексем описано в розвідках Т. Бочкорьової, Т. Вендіної, Т. Козак та ін. Психолінгвістичні дослідження колірної лексики представлено в працях А. Василевича, О. Горошко, Ш. Жаркинбекової, О. Колодкіної, О. Шанової, П. Яньшина та ін. Роль колірної лексики в художньому тексті проаналізовано в наукових розвідках Г. Губаревої, І. Лук'яченко, Л. Савельєвої та Ю. Шкуркіної. Перекладацькі проблеми колірної лексики висвітлено в працях І. Ковальської. Особливе місце в лінгвістичних дослідженнях семантики кольору належить колірним ад'єктивам, різні аспекти яких відображено в наукових публікаціях: Н. Бахіліна вивчала ад'єктиви і похідні лексеми з колірною семантикою, В. Іваровська застосувала системний підхід до аналізу прикметників з колірною семантикою, Л. Петроченко проаналізувала ступені порівняння колірних прикметників. Грунтовні дослідження колоративів у русистичі здійснювали А. Василевич, С. Іваненко, В. Кульпіна, І. Макєнко, С. Муляр, Т. Тиртова, В. Фоміна, Р. Фрумкіна та ін. Не можна обійти увагою і працю американських дослідників Б. Берліна та П. Кая, що стала класичною: на матеріалі 98 мов дослідники виокремили 11 основних кольорів, у результаті чого було виявлено універсалії, які стосуються семантичних компонентів колірного характеру в лексемах. У підсумку з'явилася ієрархія кольорів і – відповідно – колоративів.

Вивчення колоративів порушує питання про наявність відповідної системи, яка б об'єднувала мовні одиниці на позначення кольору, і про концептуальні центри цієї системи. Р. М. Фрумкіна помірковано підходить до поняття системи щодо колірної лексики, розглядаючи так звані «основні» назви кольорів, навколо яких потенційно могли б ґрунтуватися колоративи відповідної семантики.

У мовознавстві впродовж XX-XXI століть було вивчено різноманітні аспекти колірної лексики, зокрема в плані здатності виражати в колоративах особливості національної картини світу. Так, на матеріалі аналізу племінних мов було визначено особливості мовної картини світу (Л. Самаріна, В. Тернер та ін.). Сукупність розвідок у галузі колірної семантики та колірних лексем іноді навіть називають колірною лінгвістикою (В. Г. Кульпіна), маючи на увазі окремих розділ мовознавчої науки. Проте залишається поза увагою непряме значення як прямих кольороназв, так і лексем, які в непрямому значенні використовуються на позначення кольорів.

**Актуальність роботи** насамперед зумовлена зростаючим інтересом сучасної науки до когнітивних і прагматичних чинників функціонування мови, а також багатоплановістю вивчення термінів кольору як показників та інструментів культур і мов. Дослідження й систематизація типологічно спільних і етноспецифічних рис колоративів та організації функціонально-семантичного поля колірних лексем неблизькоспоріднених мов здійснено недостатньо, що і визначає актуальність дисертації.

**Зв'язок теми з науковими програмами, планами, темами.** Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» в межах наукової теми кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін «Лінгвокультурні концепти в мовній свідомості і дискурсі» (номер державної реєстрації 0109U000198). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 7 від 26.02.2009).

**Мета** дослідження полягає у висвітленні типологічно спільних та конкретномовних рис фрагментів картини світу, в основі яких наявний концепт кольору, на матеріалі української, російської англійської та іспанської мов.

Мета зумовила розв'язання таких **завдань**:

- визначити методологічне підґрунтя дослідження й з'ясувати специфіку розвинення вторинних значень у колоративах відповідно до логіко-семіотичного та ономаціологічного підходів;
- розглянути специфіку експериментальних досліджень колірної лексики та здійснити власні психолінгвістичні експериментальні досліджен-

ня семантики колоративів;

- окреслити поняття мовної та концептуальної картин світу з огляду на здатність колірних лексем репрезентувати лінгвоментальність певного народу;
- проаналізувати загальномовні особливості розвитку непрямих значень у колоративів та виникнення непрямих значень кольору в неколірній лексиці та фразеології в українській, російській, іспанській та англійській мовах;
- з'ясувати специфіку перекладу непрямих колоративів з іспанської та англійської мов українською та російською в поетичному мовленні;
- визначити особливості оказіонального творення колоративів в українському й російському художньому мовленні та розглянути авторські метафори колірної семантики;
- виявити специфіку вживання колоративів у непрямих значеннях у політичному дискурсі, зокрема набуття колоративами символічності та ідеологічності.

**Об'єктом дослідження** став фрагмент мовної картини світу з концептуальним центром «колір».

**Предмет дослідження** – лексеми, здатні позначати колір у непрямому значенні, в українській, російській, іспанській та англійській мовах.

**Матеріалом** дослідження слугувала колірна лексика (пряма і непряма), зібрана шляхом суцільної вибірки в тлумачних та фразеологічних словниках української, російської, іспанської та англійської мов (загальною кількістю понад 300 лексем); тексти художньої та публіцистичної літератури; переклади російською й українською мовами з іспанської та англійської мов певних художніх і публіцистичних текстів (загальна кількість понад 2000 текстових фрагментів). Для ілюстрацій задіяно мовні факти з інших індоєвропейських мов.

Для аналізу фактичного матеріалу використано систему **методів і прийомів**, що доповнюють один одного: описовий (у синхронному зрізі) для узагальнення й опису теоретичного й фактичного матеріалу; індуктивний та гіпотетико-дедуктивний методи для опрацювання теоретичних джерел. Метод лінгвостилістичного аналізу використано в дослідженні функціонування колоративів у художньому тексті та політичному дискурсі. Для створення системи «основних» колоративів застосовано психолінгвістичний експеримент. Додатково застосовано прийом кількісних підрахунків окремих груп непрямих колірних номінацій. Використання значного за обсягом матеріалу та цілого комплексу наукових методів і прийомів аналізу, що ґрунтуються на сучасних досягненнях філологічної науки у галузі лінгвокультурології, забезпечило вірогідність та об'єктивність результатів дослідження.

**Новизна дисертаційної роботи** зумовлена тим, що вперше в вітчизня-

ному мовознавстві використано когнітивний підхід до аналізу колірної лексики і виявлено лінгвоментальну специфіку непрямих колоративів іспанської, англійської, української та російської мов; простежено особливості функціонування колоративів у семіотичному, ономасіологічному і психолінгвістичному аспектах; з'ясовано непрямі колірні номінації денотативного й символічного типу та простежено шляхи розвинення нової семантики в неколірних лексемах; визначено особливості перекладу колірних метафор і колірних епітетів з англійської та іспанської мов у поетичному українському й російському мовленні; здійснено аналіз колоративів у політичному дискурсі; репрезентовано загальні тенденції відтворення колірних лексем у різних типах дискурсів на матеріалі аналізованих мов.

Основні положення та висновки дисертації поглиблюють теоретико-методологічні засади когнітивної теорії колірної метафори й ономасіологічні аспекти дослідження колоративів.

**Практичне значення** зумовлено можливістю використання результатів дисертації у викладанні навчальних курсів «Вступ до мовознавства» (розділи «Структура й система мови», «Типологія мов»), «Загальне мовознавство» (розділ «Зіставне мовознавство»), «Перекладознавство» (розділ «Перекладацькі відповідники»), а також у написанні методичних і навчальних посібників з ономасіології, семантики й семіотики. Отримані висновки можуть прислужитися під час перекладу художнього тексту з англійської та іспанської мов українською і російською.

**Апробація роботи.** Результати дисертації оприлюднено в доповідях на чотирьох міжнародних конференціях: «Проблеми російського мовознавства» (Одеса, 2002), XII міжнародна конференція «Мова і культура» (Київ, 2003), «Проблеми прикладної лінгвістики» (Одеса, 2005), «Лінгвокультурні концепти в мовній свідомості і дискурсі» (Одеса, 2011), III Международной научно-практической заочной конференции «Слово. Предложение. Текст: анализ языковой культуры» (Краснодар, 2013); на восьми щорічних наукових конференціях професорсько-викладацького складу і наукових працівників Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Одеса, 2005-2013).

**Публікації.** Результати дослідження висвітлено у восьми одноосібних публікаціях, опублікованих у фахових виданнях, серед яких одна стаття в зарубіжному виданні.

**Структура роботи.** Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел (244 позиції, з них 35 – іноземними мовами). Загальний обсяг роботи – 187 сторінок. Обсяг основного тексту – 164 сторінки.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету й завдання дослідження, визначено його об'єкт, предмет і методи, наукову новизну, теоретичне значення й практичну цінність, окреслено джерельну базу, апробацію результатів та кількість публікацій.

У першому розділі **«Колірні номінації в аспекті новітніх лінгвістичних підходів»** визначено аспекти теорії номінації, окреслено специфіку поняття значення, виявлено структуру лексичного значення мовних одиниць, схарактеризовано типи прямих і непрямих значень колірної лексики, описано метафоричні перенесення значення колоративів, окреслено роль колірної номінації в метафоротворенні.

Теорію номінації витлумачено як сукупність логічного, гносеологічного, семасіологічного та когнітивного аспектів, оскільки лише врахування всіх номінативних аспектів може дати об'єктивну картину відповідних процесів (О. Селіванова).

**Логічний аспект** теорії номінації пов'язаний зі співвідношенням мови та об'єктивної дійсності та їх взаємозв'язками, опосередкованими мисленням людини. Звісно, людина прагне відбити власні спостереження за навколишнім світом у мові у формі понять та суджень. Мовним адекватом перших є лексичні одиниці, що репрезентують реальну дійсність. Їх поява передовсім пов'язана з процесом первинної номінації. Зазначимо, що розглядаємо логічний бік номінації як спрямованість номінативного процесу від об'єктивного світу до людини та мови – у дусі теорії референції.

**Гносеологічний аспект** вважаємо протилежним за напрямом: людина, що пізнає світ, здатна «опредметнити» його за допомогою номінації. Цей аспект пов'язаний з тією частиною когнітивної діяльності людини, яку можна визначити як пізнавальну. Одним із перших ступенів пізнання (передовсім хронологічно) є пізнання, опосередковане мовою, тобто людина співвідносить відомі їй мовні факти з відповідними, але новими, фактами дійсності. Наприклад, зустрічаючи крокодила, ми співвідносимо відому нам номінацію і словесний образ з реальною істотою, що зумовлює наше ставлення до цієї істоти – обережне або навіть жакливе, – хоч реальний досвід цього і не вимагає.

**Семасіологічний аспект** розуміємо як домінантне дослідження значення мовної одиниці. Якщо когнітивний підхід спрямовано насамперед на первинну номінацію, то семасіологічний – на вторинну, зокрема на процес метафоризації, основною проблемою якого вважаємо механізм утворення метафори.

Однією з ключових проблем семасіології та ономасіології як її галузі є поняття значення. Мовознавство, досліджуючи специфіку значення, зокрема лексичного значення колоративів, з боку його сутності, структури, функцій, має термінологічну невизначеність у ключовому понятті теорії



значення.

Значення містить власне семантичний і прагматичний компоненти, тому в роботі використано щодо лексичного значення дефініцію, запропоновану Ю. Апресяном: «під лексичним значенням розуміють семантику знака (найвше поняття) і ту частину його прагматики, що залучається до модальної рамки тлумачення». Отже, беремо до уваги як семіотичну природу знака, значення якого є абстрактною сутністю, так і психолінгвістичну та прагматичну, де провідним виступає чинник людини.

Лексичне значення є неоднорідним поняттям. Усі дослідники погоджуються стосовно наявності когнітивного, або денотативного, компонента лексичного значення (Ю. Апресян, Г. Колшанський, В. Русанівський), а прагматичні компоненти інтерпретують по-різному (О. Кубрякова, М. Нікітін, О. Селіванова). Згідно із цим розмежуванням лексичне значення є сукупністю семантичних ознак різного рівня, що становлять структуру лексичного значення, де виділяють дві частини – інтенціонал та імплікаціонал. Інтенціонал є змістовим компонентом лексичного значення, а імплікаціонал становить периферійні семантичні ознаки. Інтенціонал визначає клас денотатів, причому містить дві частини, що отримали назву гіперогіпонімічних (родо-видових): родова частина є гіперсемою (архісемою), видова частина – гіпосемою (диференційними ознаками). Імплікаціонал є периферійною семантикою, його актуалізує контекст. З урахуванням вищевикладеного розрізняють ядерні та периферійні семи як мінімальні компоненти лексичного значення (Ю. Апресян). Структура значення слова, зокрема колоратива, є незмінною незалежно від того, у якому саме значенні його вжито. Одночасно з розмежуванням лексичного та граматичного значень розрізняють також пряме і непряме (переносне) лексичне значення, що зумовлено природою слова як колірної номінації.

Традиційним є виокремлення вихідних і похідних типів номінації – відповідно *первинних* і *вторинних* номінацій, або прямих і переносних значень слова. Як було сказано вище, пряма номінація слугує прямому найменуванню предмета і відповідає прямому лексичному значенню слова. Колоратив у прямому значенні вказує на колірну ознаку та співвідносить її з денотатом відповідного кольору. Вторинна номінація пов'язана з використанням мовної форми для найменування нового предмета і відповідає слову в переносному значенні (Й. Стернін). У разі колірної номінації йдеться про здатність лексики виступати у функції колоратива, якщо на периферії наявні колірні семи в структурі його значення.

Розрізняють синтагматичний і парадигматичний плани непрямої номінації: у синтагматичному плані непряма номінація стосується лише зовнішньої форми позначення й полягає в заміні прямої колірної номінації або розгорнутою формою, або конденсованою; у парадигматичному плані

навні два різновиди непрямой колірної номінації – об'єднувальна (відношення включення з прямою номінацією) та переносна (відношення перетину). Переносна номінація відбувається завдяки переосмисленню первинного значення слів. Таке переосмислення є наслідком двох процесів – метафоризації та метонімізації. У результаті цих процесів маємо поширення в мові багатозначних слів і взагалі явища полісемії. Більшою мірою причиною полісемії є метафоризація. Метафоричний перенос значення слова зумовлює виникнення і непрямих колірних номінацій.

Метафору традиційно визначають як перенесення лексичного значення слова на основі подібності явищ, предметів, ознак (В. Телія). Колірна метафора має особливу природу виникнення та побудови. У її конструюванні беруть участь чотири компоненти – два об'єкти, основний і допоміжний, співвіднесені один з одним (їх називають суб'єктами метафори), і властивості кожного з них (за О. Вольф). Крім того, метафора виконує особливу роль у відображенні картини світу, вона називає нове явище, але використовує загальноприйняте найменування, тобто для нового денотата застосовується відомий мовний знак.

У другому розділі «**Експериментальні дослідження колоративів у лінгвістиці**» розкрито поняття мовної та концептуальної картин світу, визначено особливості психолінгвістичної природи створення та сприйняття колірних номінацій, репрезентовано результати психолінгвістичного експерименту щодо визначення так званих «основних» кольорів.

Концептуальна картина світу – це утворення, що має абстрактний, навіть ідеальний характер, це абстракції дуже високого рівня. Одиниці мовної картини світу мають матеріальне вербальне вираження, як і одиниці будь-якої семіотичної системи. Мовна картина світу фактично вже фіксує в матеріальній формі те, що існує в концептуальній картині світу. Функції концептуальної картини світу набагато складніші. Інформація, що потрапляє до концептуальної сфери, проходить стадії концептуалізації та категоризації, а потім використовується людиною для формування мовної картини світу.

Для виявлення психолінгвістичних особливостей сприйняття кольору та колірних номінацій було проведено допоміжне експериментальне дослідження. Завданнями експерименту було передусім вивчити роль «основних» кольорів у картині світу носіїв української та російської мов, англійської та іспанської. В експерименті взяли участь 76 студентів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, носії російської та української мов, а також 8 викладачів, носіїв іспанської та англійської мов. Інформантам було запропоновано (упродовж двох хвилин) подати перелік назв кольорів, які вони вважають основними і характерними для національного світосприйняття. Результати експерименту засвідчи-

ли, що до «основних» можна віднести кольори *чорний, білий, червоний, синій, жовтий, зелений*, які склали велику групу, що істотно відрізняється від інших зазначених кольорів – їх обрало понад 60% інформантів. Отже, більшість опитуваних вважає «основними» не кольори спектра, а низку кольорів, що їх відносять до «основних» фахівці-фізики, тобто два ахроматичних – білий і чорний – та чотири кольори спектра, у результаті змішування яких можна отримати всі інші. Потрібно зазначити, що ця група умовно «основних» кольорів (і відповідно колоративів) є неоднорідною. Більшість інформантів (понад 90%) майже одноставно віднесли до «основних» *чорний і білий* кольори. Другу позицію за частотністю посідають *червоний і синій* (понад 80%). Третю – *жовтий і зелений* (понад 60%). *Чорний і білий* фактично називають не окремі кольори, а вказують на максимальні відсутність / наявність світла, тому вони й називаються ахроматичними. Кольори другої великої групи, які однозначно не можуть бути віднесені до «основних», – *коричневий, сірий, золотий, жовтогарячий, рожевий, срібний*. Серед них лише *коричневий* було названо в понад 15% інформантів. Інші кольори зафіксовано лише в 5-8 % інформантів. Колоративи *фіолетовий, малиновий і лимонний* мали поодинокий характер. Отже, результати експерименту засвідчили, що носії російської та української мов до «основних» уналежнюють шість кольорів – *чорний, білий, червоний, синій, зелений і жовтий*. На визначення «основних» кольорів не впливає специфіка спектра, а одним із провідних чинників у виокремленні «основних» кольорів належить символічності. Якщо колір має символічне значення у свідомості реципієнтів, він набуває особливого статусу в картині світу мовців. Крім того, мовці фіксують і ахроматичні кольори, які теж вважають «основними», хоча вони істотно різняться з попередніми.

У третьому розділі «**Колоративи в непрямих значеннях: актуалізація неколірної семантики**» розглянуто непрямі колірні номінації символічного і денотативного типу, виявлено особливості функціонування колоративів у фразеологізмах, розглянуто денотативні колоративи в аналізованих мовах.

Дослідження непрямих номінацій кольорів можна розгортати у двох напрямках: по-перше, це вивчення переносного значення власне колірних лексем, що виступають у вторинних функціях, а по-друге, аналіз номінацій, що виконують функцію кольоропозначення як вторинну, проте до колоративів не належать. У першому випадку йдеться про метафоричне вживання колоративів із частковим збереженням або втратою первинного значення, а в другому – про використання слів, значення яких обов'язково має одну із сем колоративного типу на периферії.

З огляду на це слід розрізняти специфіку непрямих колірних номінацій. Колоративи, виступаючи в переносному значенні, частково або повною мі-

рою втрачають первинне значення, тобто не мають сем кольору або ці семи стають периферійними, пор.: *білий сніг* – *біле обличчя* – *білий світ*. Ми називасмо цю групу непрямих номінацій **символічними**, урахувавши те, що вони передусім набувають певної символічності, виступаючи маркерами індивідуального, національного або ідеологічного характеру.

Друга група лексем у первинному значенні не є колоративами, проте здебільшого вони містять сему кольору на периферії: напр., *лимонний, молочний*. Переважно такі лексеми мають денотатом такий предмет об'єктивної дійсності, у якого є одна з колірних ознак. Такий тісний зв'язок з денотатом дозволяє назвати цю групу непрямих колірних номінацій **денотативними**. Проте можемо зазначити наявність деяких особливостей, пов'язаних з певними рисами національного світогляду

Денотативні номінації в прямому значенні містять колірну сему на периферії (або її містить субстантив, від якого вони походять), а в переносному значенні колірна сема стає ядерною.

1. Найменшу групу номінацій (19 лексем непрямих найменувань) становлять слова, переносне колірне значення яких мотивоване **кольором квітів**. Відтінки червоного кольору репрезентовано такими лексемами, як укр. *рожевий* і рос. *розовий*, ісп. *rosado* – колір троянди, рожево-червоний. Усі інші колоративи, похідні від назв квітів, в українській та російській мовах репрезентують відтінки синього кольору: укр. *бузковий, волошковий, фіалковий, фіолетовий*; рос. *сиреневий, васильковий, фиолетовый, гиацинтовый*. В іспанській мові фіксуємо номінації, що називають фіолетовий колір: *caracho* – колір фіалок; *lila* – світло-фіолетовий. Остання лексема є спільнокореневою з українським *ліловий* та російським *лиловый*, що є запозиченими, походять від французького *lilas* – бузок, тобто *ліловий* – бузковий колір. В іспанській мові також зафіксовано лексему *cardeno* – колір квітки чортополоху, називає фіолетовий колір в іспанській, ця номінація застосовується як контекстуально обмежена для найменування кольору шкіри биків – темно-фіолетового, фіолетово-чорного. В іспанській мові зафіксовано непрямі найменування жовтого кольору за назвою резеди *gualdado* – кольору резеди, жовтий, та шафрану *azafranado*.

2. Семантично до першої групи наближаються номінації, що походять від назв **фруктів, овочів, ягід**, тобто рослинних плодів (загальною кількістю 31 лексема). Серед лексем цієї групи можна виділи запозичені і власне слов'янські номінації, напр.: *апельсиновий, лимонний; оливковий, фіташковий; гранатовий*. Відповідники в іспанській мові: *limonado* – лимонний, *aparanjado* – апельсиновий, *oliváceo* – оливковий; мають однаковий корінь і спільну мотивацію. У цій групі велика кількість номінацій на позначення червоного кольору: укр.: *буряковий, сливовий, вишневий*; рос.: *бурячковий*. Деякі з них є спільними з іспанськими: малиновий – *frambueso*,

баклажановий – *aberenjenado*. Проте наявні й поодинокі випадки номінацій інших кольорів: укр. *салатний, сливовий, гірчичний, горіховий, персиковий*; ісп. *agarbanzado* – кольору турецьких горіхів, горіховий; *triqueño* – кольору пшениці; *datilado* – кольору фініків.

3. Третю, найбільш чисельну, групу становлять колоративи, що походять від назв **дорогоцінних каменів та металів**. Номінації цього різновиду частотні як для іспанської, так і для української та російської мов (45 лексем непрямих колоративів), але іспанській мові вони властиві меншою мірою, напр.: *золотий, срібний, сапфіровий, агатовий, бронзовий* тощо.

Серед денотативних колоративів нами зафіксовано і такі, мотивацією для яких стали назви речовин (ісп. *achocolatado* – укр. *Шоколадний*, рос. *шоколадный*; ісп. *canelo* – укр. *кольору кориці*; ісп. *crema* – укр. *кремовий*, рос. *кремовый*; ісп. *melado* – укр. *медовий*, рос. *медовый*; ісп. *vinoso* – укр. *винний*, рос. *винный*); природних явищ та стихій (ісп. *verdemar* – укр. *морський, колір морської хвилі*, рос. *морской*; ісп. *igneo* – укр. *вогнений*, рос. *огненный*; ісп. *celeste* – укр. *небесний*, рос. *небесный*; тварин і птахів (12 лексем у трьох мовах), однак у кількісному відношенні номінації цих груп меншою мірою, ніж проаналізовані, репрезентовані в аналізованих мовах.

Вивчення фразеологічних одиниць є необхідним складником дослідження лінгвоментальності певного народу. Особливістю використання колоративів у фразеологізмах є їхня вторинність як одного з компонентів: складники фразеологічних одиниць подано в непрямому значенні, тому їх поєднання зумовлює вторинність семантики фразеологічної одиниці.

**Колоратив «чорний»** поширений у всіх досліджуваних мовах – іспанській, англійській, українській та російській, проте має дещо різні відтінки значення, виступаючи в символічній функції. Насамперед використання лексеми «чорний» є частотним у компаративних зворотах типу: укр. *чорний як...*, рос. *черный как...*, англ. *black as a...*, ісп. *negro como...* Ядром компаративної конструкції тут виступає колірна лексема, а варіативним компонентом – субстантив відповідної семантики. Субстантив указує на предмет, за яким у свідомості носіїв мови закріплено чорний колір як характерну рису, визначальну ознаку, напр.: англ. *black as a coal; black as soot*; ісп. *negro como el betún; negro como un carbón*; укр. *чорний як сажа*; рос. *черный как уголь, черный как сажа*. Крім порівняння з вугіллям та сажею, у фразеологічних одиницях наявні компаративи подібної структури, де ядром виступають інші лексеми, що вказують на денотат, визначальною ознакою якого є чорний колір. Найпоширенішими є фразеологізми, де семантичним ядром виступає найменування птахів – галки та ворони. У деяких випадках ця денотативна частина збігається в усіх аналізованих

мовах, що представлено у фразеологічних одиницях: англ. *black as a crow, black as a raven*; ісп. *más negro que un grajo* збігаються з українським *чорний як ворона* та російським *черный как ворон*. Якщо в східнослов'янських мовах панують порівняння з вороною та галкою, в іспанській мові ми зафіксувати й інші варіанти. Так, фразеологізм *negro como la cola de un vencejo* буквально перекладаємо «чорний як хвіст стрижа».

В українській, російській та англійській мовах наявний компаратив укр. *чорний як ніч*, рос. *черный как ночь*, англ. *black as night*. Специфічним з боку формальної репрезентації у фразеологізмах є порівняння чорного кольору з напівдорогоцінним камінням – агатом, чорним бурштином. В українській та російській мові не зафіксовано компаративу *чорний як агат*, але є сталі словосполучення *агатові очі*; *очі, як агати*. В англійській мові зафіксовано фразеологізм *black as jet*, який буквально перекладаємо «чорний, як чорний бурштин; чорний, як гагат», цей вираз використовується на позначення блискучого чорного кольору. В іспанській мові бачимо *negro como el azabache* – «чорний як агат». І хоча в українській та російській мовах відсутній подібний компаратив, все ж таки інваріантний компонент значення присутній.

В англійській та іспанській мовах ми зафіксували порівняння чорного кольору з ебеновим деревом: англ. *black as a ebony negro*, ісп. *como el ébano*. В українській та російській мовах цього не спостерігаємо, що цілком зрозуміло, тому що відсутня відповідна реалія. У цьому разі на мову впливає об'єктивна дійсність: природні мови диктують відповідні мовні вирази. Лінгвоментальність тут відбито на примітивному, соціальному рівні, зумовленому природничими умовами певної території, де поширено мову.

В іспанській мові наявні фразеологізми компаративного характеру, де ядром порівняння виступають назви комах: *más negro que una hormiga* (чорніше за мураку), *ponerse color de hormiga* (стати кольором, подібним до комахи – потемніти). В українській та російській мовах адекватним перекладом може бути компаратив *чорний як жук*.

Європейська культурна традиція переважно розглядає чорний колір в опозиції *чорне/біле* як негативне/позитивне, погане/гарне відповідно. Саме тому опозиція *чорна людина / біла людина* (поза расовими характеристиками) є аксіологічно маркованою. У зв'язку із цим зазначимо наявність низки фразеологізмів, що відбивають цю традицію: ісп. *decir blanco hoy u negro mañana* (говорити сьогодні біле, а завтра чорне), *como de lo blanco u lo negro* (як біле і чорне – пор.: *небо і земля, день і ніч*), *caer de lo blanco a lo negro* (впасти з неба на землю); англ. *black and white* (чорне і біле), *prove that black is white* (видавати чорне за біле); рос. *говорить на черное белое*; укр. *називати чорне білим*.

Серед переносних значень колоратива «чорний» потрібно виділити окремо ті, що зафіксовано у фразеологізмах: укр. *чорна робота, на чорний день, чорна година*; рос. *работать как черный вол, черная работа*. Тут лексема має значення «важкий». В іспанській та англійській мовах такого значення ми не зафіксували. Однак тут є близьке, хоча іншого походження: від «чорний» – колір шкіри. В іспанській мові взагалі колоратив чорний – *negro* – має це саме походження (укр. *негр*): ісп. *trabajar como un negro* (працювати як чорний). Звідси евфемізми *чорний, чорношкірий* для найменування людей із чорним кольором шкіри. Лексема «чорний» має і переносне значення «брудний» у фразеологізмах: рос. *черный как трубочист*; укр. *чорний як сажка*; ісп. *mas negro que la olle de un guarda* (чорніше за капелюх сторожа) – бути брудним. В іспанській мові помийна яма (бруд) має назву *pozo negro* (чорна яма).

Непрямі значення лексеми «чорний», зафіксовані у фразеології, визначаємо як **чорний – поганий, неосвічений, невідомий, важкий, брудний**, тобто в усіх значеннях присутній компонент негативної оцінки, причому це властиве всім розглянутим мовам.

**Колоратив «білий».** Переважна більшість колірних фразеологізмів з компонентом *білий* є компаративами. Інваріантним компонентом, ядром є мотивація білого через природні речовини – вапно, крейду та молоко: ісп. *blanco como la cal* (білий як вапно), *blanco como la leche* (білий як молоко); англ. *as white as a milk* (білий як молоко); рос. *белый как молоко, белый как мел*; укр. *білий як*. Ядром мотивації є природні речовини білого кольору, що мають майже спільні візуальні характеристики і близькі хімічні параметри, – крейда, вапно, мармур.

Якщо чорний колір трапляється в природі не так часто, то білий має різноманітні вияви, зокрема у природних явищах, звідси порівняння зі снігом, із хмарами, з борошном тощо. Підтвердженням цього є існування низки колоративів на позначення білого кольору, що є похідними від цих слів: *молочний, сніжний, білосніжний, вапняний*. Периферію мотиваційного кола становлять такі лексеми, як *папір*: ісп. *más blanco que una hoja de papel* (біліше за папір); рос. *белый как бумага*.

Для іспанської мови характерною є мотивація на підставі порівняння з кольором квітів: *blanco como el jasmín* (білий як жасмин); *como la flor del almendro* (білий як мигдальне дерево); *más blanco que la azucena* (біліше за лілею). В інших мовах такого не зафіксовано, хоча наведені жасмин і лілія поширені не лише на території, де функціонує іспанська мова. Використання такої мотивації у фразеологізмах засвідчує саме лінгвоментальні аспекти колірної фразеології: для іспанської лінгвоментальності є характерним порівняння зі світом живої природи, зокрема рослинним, де перевагу надано квітам. Такі компаративи є емоційно забарвленими, вони позначені

підвищеною експресією.

В англійській мові наявний вираз *white caps (horses)* – «білі гребні на хвилях», буквально «білі конячки» (російський еквівалент – *белые барашки*). Тут колірний компонент у первинному значенні позначає колір морської піни, а метафоризується другий компонент. Лексема «білий» набуває у фразеологізмах такого вторинного значення, як «благородний»: ісп. *caballero de punta en blanco* (чоловік у білому) – благородна людина; укр. *білий метал*.

**Колоратив «червоний».** Більшість фразеологізмів з колірним компонентом «червоний» мають будову компаративів з порівняльним сполучником *як, как, as, como*. Інваріантними шарами в мотиваційному колі є два: перший ґрунтується на порівнянні з морськими тваринами, що під час термічної обробки змінюють колір на червоний (креветки, раки тощо); другий пов'язаний з рослинним світом – тут маємо як квіти, так і плоди дерев – фрукти.

В усіх аналізованих мовах зафіксовано компаративи такого типу: ісп. *ponerse como un camarón* (стати як креветка); англ. *as a lobster* (як лобстер); рос. *покраснеть как рак*; укр. *раків пекти* (червоніти). Усі вони мають спільну мотивацію і виражають одне значення – ставати червоним, червоніти. Значення цих фразеологізмів можна передати як «засмутитися, соромитися»: воно спільне для розглянутих мов. Тут «червоний» виступає у непрямому значенні, позначаючи відповідний стан людини, яка, соромлячись, змінюється кольором обличчя.

Поширеним є також порівняння із садовими рослинами і фруктами: ісп. *colorado como la fresa* (червоний, рум'яний як полуниця); *colorado como una grosela* (червоний як смородина); *colorado como una manzana* (червоний як яблуко); англ. *as red as a cherry* (червоний як вишня); рос. *красный как помидор, румяный как яблоко*. У цих випадках йдеться про характеристику людини, точніше було б сказати «рум'яний як...», тому що тут синтагматично зв'язана конструкція, мається на увазі не колір людини взагалі, а колір обличчя, для найменування якого існує окрема лексема *рум'яний*. Якщо мотивація фруктами і ягодами пов'язана виключно з характеристиками суб'єкта, то мотивація кольором квітів може поширюватися як на людину, так і на неістоти. Напр., ісп. *colorado como la amapola* (червоний як мак); *colorado como la acerola* (червоний як іспанський глід); рос. *алый как маков цвет*;

Цілком природним є порівняння з кров'ю, проте тут є варіативність: ісп. *de color de sangre de toro* (кольору крові бика); укр. *червоний як кров*. Червоний колір закріплений у свідомості мовців як колір крові, однак фразеологізми, що є вторинними номінаціями, містять переважно інші мотивації.

**Колоратив «зелений»** майже не утворює компаративних фразеоло-



гізмів, він взагалі рідко трапляється у фразеологічних одиницях. Для російської та української мов характерні порівняння такого типу: *зелений як трава, зелений як листя*; для іспанської *verde como coles* (зелений як капуста), хоча зустрічається і *verde como la hierba fresca* (зелений як свіжа трава). Ці порівняння близькі за мотивацією, проте маються на увазі різні відтінки зеленого кольору: для іспанської – це світло-зелений, для східнослов'янських – яскраво-зелений. Проте близькість цих вторинних номінацій безсумнівна, її можна відчутти в російському жаргонному «капуста» – гроші, долари, які мають зелений колір (звідси і «зелень»). Семантична близькість безсумнівна: «капуста» – це гроші зеленого кольору; зелений як капуста. Найменування грошей за кольором поширене в усіх мовах: в англійській вираз *the long green* можна перекласти російською «за длинным рублем».

В англійській мові за зеленим кольором закріплено таке вторинне значення, що використовується для характеристики людини, – «бути недосвідченим, молодим». В українській мові використовують подібний вираз «він ще зелений». Походження цього значення цілком зрозуміло: від зеленого листа, зеленої трави, зелених рослин, що мають такий колір доки ростуть, є «молодими». Звідси російське жаргонне слово «забурел» – «став дорослим, досвідченим, навіть нахабним; утратив ілюзії».

У фразеологізмах колоратив *зелений* набуває й іншого переносного значення, зафіксованого у таких стійких виразах: англ. *green light* (зелена вулиця), *green piece* (зелений світ), *green way* (широка дорога). У цьому разі виникає таке переносне значення, яке можна витлумачити як зелений – «вільний», тобто *зелена вулиця* – це вільна вулиця, вільний шлях; *зелена дорога* – вільна дорога. Стосовно ж фразеологічної одиниці *green piece*, то в ній певною мірою зберігається первинне значення колоратива, проте актуалізує переносне значення «природний». Крім того, зазначений фразеологізм є назвою всесвітнього руху за збереження та охорону довкілля, що, звісно, підкреслює цю семантику.

**Колоратив «синій».** Уживання колоратива «синій» у фразеологічних одиницях є досить рідкісним явищем порівняно з частотністю використання синього кольору в реальному житті. Компаративні фразеологізми з колоративом «синій» не належать до частотних. Ядро мотиваційного поля становлять порівняння з небом і морем: ісп. *el azul del cielo* (синій як небо); укр. *блакитний як небо*; рос. *синий как небо*.

Ця сама семантика наявна в англійських фразеологізмах, де синій колір має значення безкінечності («немає кінця, межі, як море чи небо»): англ. *till all is blue* (до безкінечності, до кінця часів); англ. *disapper into the blue* (зникнути, розчинитися в повітрі), англ. *blue dreams* (блакитні мрії). Тут наявний асоціативний зв'язок: синій колір метафорично вказує на небо,

повітря, які у свою чергу асоціюються з безкінечністю. Тут наявний процес подвійної метафоризації, результат якого зафіксовано у фразеологізмах, а колоратив виступає як «іграшка з подвійним дном», у ньому кілька змістів, що пов'язані між собою не «горизонтально», а «вертикально» – за допомогою асоціацій. Подібні асоціації із синім кольором поширені і в російській мові, де він набуває значення «мрійне, недосяжне»: рос. *голубая мечта, голубые дали*.

**Колоратив «жовтий».** Компаративи зі словом «жовтий» зафіксовано в англійській мові: *as yellow as gold* (жовтий як золото) та іспанській: *amarillo como la bilis* (жовтий як жовч). В англійській мові маємо звичайне порівняння із золотом, яке наявне в усіх аналізованих мовах у вигляді ад'єктивів на зразок *золотий, золотавий* і под. В іспанській мові порівняння іншого типу: жовтий відповідає кольору жовчі, що зафіксовано лише в цій мові. В українській та російській мовах є компаратив близької семантики *золотий як сонце*, де «золотий» вжито в переносному значенні на позначення кольору.

Протилежний процес семантичної деривації спостерігаємо у фразеологізмі *жовта лихоманка*, де лексема «жовтий» виступає в значенні «золотий», причому не колірної семантики, а в прямому значенні: мається на увазі жадання золота.

У четвертому розділі «**Непрямі колірні номінації в мовленні: функціонування колірної лексики в різних типах дискурсів**» проаналізовано специфіку реалізації колірної семантики в поетичному мовленні, у політичному дискурсі та в перекладах.

Проблема перекладу колоративної лексики пов'язана передовсім з лінгвокультурологічною специфікою мов, що беруть участь у процесі перекладу. У роботі розглянуто проблеми перекладу колірної лексики на прикладі російських перекладів ліричної поезії Г. Лорки та Е. По.

Під час аналізу перекладу непрямой колірної лексики з іспанської мови російською фіксуємо такі характерні тенденції: по-перше, номінації основних кольорів здебільшого перекладено буквально відповідними лексемами, напр.: ісп. *Y los gitanos del agua, levantan por distraerse, gloriastas de caracolas y ramas de pino verde* перекладено *А волны, цыгане моря, играя в зеленом мраке...*, проте наявні і випадки асиметрії, коли замість назви основного кольору вжито непрямий колоратив і навпаки, напр.: ісп. *...San Cristobalón desnudo, lleno de lenguas celestes*, а в перекладі: *Святым Христовофором вырос нагой великан небесный...*; по-друге, непрямі колоративи узуального характеру в переважній більшості випадків або відтворені іншими російськими колоративами (як прямими, так і непрямыми), тобто актуалізовано концептоферу російської мови, або замінені описовими зворотами метафоричного типу, напр.: ісп. *Antonio Torres Heredia*,

*Camborio de dura crin, moreno de verde luna, voz de clavel varonil* перекладено: *Антоньо Торрес Ередья, прядь – вороненный свиток, зеленолунная смуглость, голоса алый цветок.*; по-третє, колірна семантика не завжди має відповідність в оригіналі і перекладі, адже іноді під час перекладу колоративи зникають, а іноді – навпаки – з'являються, коли в оригіналі їх не було, напр.: ісп. ...*la mitad llenos de lumbre, le mitad llenos de frío...* у перекладі: ...*то лунным холодом стыли, то белым огнем горели...*

У перекладах колірної лексики з англійської мови російською можливі такі семантичні трансформації, як заміна наявного непрямого колоративу прямим і навпаки, напр.: *Beyond the line of blue – / The boundary of the star...* перекладено в такий спосіб: *Где лазурный шатер / Гложут звезд пламена...*; усунення колоративів у перекладі або – зворотний процес – додавання різноманітних колоративів на позначення незначних відтінків основних кольорів, напр.: *And the silken, sad, uncertain rustling of each purple curtain...* – у перекладі колоративів немає: *И под шорохи гардины в сердце множились картины...* Перекладачі здебільшого використовують узуальні непрямі колоративи, однак іноді створюють власні оказіоналізми на підставі перекладу метафор з першоджерел, серед яких домінують складні слова, напр.: *The skies were ashen and sober* перекладено як *Небеса были пепельно-пепельно...* Основною тенденцією перекладу колірної лексики можемо вважати збереження концептуального плану тексту, авторської ідеї, а не буквальних кольоропозначень, визначальним залишається прагнення перенести фрагмент концептосфери іншої ментальності у власну, тому кожний перекладач намагається відшукати специфічні образи для цього відтворення.

Одним з різновидів невербальних знаків, що використовують у політичній комунікації, є колірні символи – надання кольору специфічного значення у зв'язку з використанням його в політиці. За певних комунікативних умов відповідний колір сприймається реципієнтами як знак відповідної комунікативної ситуації, маркер політичного дискурсу. Так, напр., колірну символіку представлено в текстах Партії Зелених: *Зеленого должно быть больше.* Під час президентських перегонів 2004 року в Україні символічного значення набули помаранчевий і біло-блакитний кольори. Політичні гасла поступалися кольорам, що експлікували позиції політичних опонентів та їхніх прихильників. Символізація кольору дозволила експлуатацію колірної символіки в «чорних» політтехнологіях, коли колір опонента використовували з метою приписування йому слів і думок, протилежних або суперечливих реальній політичній позиції. Так, на листівках помаранчевого кольору подавали інформацію, репрезентовану в формі програмних цілей – заборонити російську мову, православну церкву тощо.

## ВИСНОВКИ

Згідно з логіко-семіотичним підходом пряма номінація слугує прямому найменуванню предмета і відповідає прямому лексичному значенню слова. Вторинна номінація відповідно до ономасіологічного підходу пов'язана з використанням мовної форми для найменування нового предмета і відповідає слову в переносному значенні. Одним з основних вторинних лексичних значень є метафора як перенесення значення на основі подібності двох предметів у певних ознаках. Колірні метафори становлять одну із семантичних груп, перенесення значення в якій відбувається на підставі наявності у двох предметів однієї подібної ознаки – однакового (або подібного) кольору.

На матеріалі проаналізованих неблизькоспоріднених мов за допомогою психологічного експерименту визначено шість номінацій «основних» кольорів – *чорний, білий, червоний, синій, зелений і жовтий*. На визначення «основних» кольорів не впливає специфіка спектра. Одним із провідних чинників у виокремленні «основних» кольорів є символічність. Колір, що має символічне значення у свідомості реципієнтів, набуває особливого статусу в картині світу мовців. Вони фіксують і ахроматичні кольори як «основні».

Колоративи, ужиті в непрямих значеннях, тобто такі, що набули метафоричного семантичного перенесення, відображають елементи лінгвоментальності певного народу і називаються символічними з огляду на те, що вони передусім набувають певної символічності, виступаючи маркерами індивідуального, національного або ідеологічного характеру. Друга група лексем у первинному значенні не є колоративами, проте здебільшого вони містять сему кольору на периферії. Такі лексеми мають денотатом предмет об'єктивної дійсності, у якого наявна одна з кольірних ознак, та називаються денотативними.

Особливістю використання колоративів у фразеологізмах є вторинність як одного з компонентів: складники фразеологічних одиниць подано в непрямому значенні, тому їх поєднання зумовлює вторинність семантики фразеологізму. Колірні фразеологізми відбивають лінгвоментальну специфіку аналізованих мов. Переважають фразеологічні одиниці, ядром яких виступають кольірні лексеми *чорний* і *білий*, що є інваріантним для іспанської, англійської, української та російської мов. Проте значення фразеологізмів може бути різним залежно від компаративної частини, тобто специфіка порівняння цілком зумовлена особливостями світогляду.

В основі мотивації кольірної семантики денотативних колоративів лежать такі денотати, як метали і дорогоцінне каміння, плоди, квіти; непрямі денотативні колоративи здатні виражати лінгвоментальну специфіку мови, зокрема екстралінгвістичну вмотивованість специфічних рис окремих мов. Символічні та денотативні колоративи віддзеркалюють мовну і концептуа-

льну національні картини світу носіїв української, російської, іспанської та англійської мов.

В українському поетичному мовленні переважають непрямі колірні назви, семантичним ядром яких витупають такі найменування основних кольорів, як «червоний», «жовтий» та «синій». Номінації інших семантичних полів мають поодинокий характер. Така обмеженість зумовлена особливостями національного світосприйняття: названі кольори відіграють провідну роль у житті українців, мають відповідний ідеологічний і символічний підтекст.

У перекладі непрямі колірної лексики переважають такі тенденції: номінації основних кольорів здебільшого перекладено буквально відповідними лексемами, проте наявні і випадки асиметрії, коли замість назви основного кольору вжито непрямий колоратив і навпаки; непрямі колоративи узувального характеру в переважній більшості випадків відтворені іншими колоративами (як прямими, так і непрямыми); колірна семантика не завжди має відповідність в оригіналі й перекладі. Перекладачі здебільшого використовують узувальні непрямі колоративи, однак іноді створюють власні оказіоналізми на підставі перекладу метафор з першоджерел, серед яких домінують складні слова. Основною тенденцією перекладу колірної лексики вважаємо збереження концептуального плану тексту, авторської ідеї, а не буквальних кольоропозначень.

У політичному дискурсі домінують символічні колоративи, тобто вживання основних найменувань кольору в переносному значенні, у вторинних функціях на позначення відповідного політичного явища. Основні колірні номінації, актуалізовані в українській політичній комунікації, пов'язані з політичною або державною символікою (*червоний, помаранчевий, біло-блакитний, зелений*) та об'єднані в тематичні групи на позначення політичних партій, представників і прихильників політичних рухів та найменування політичних «колірних» характеристик.

Непрямі колірні номінації репрезентують типологічні подібні риси неблизькоспоріднених мов: перевага колірних фразеологізмів з ядерними компонентами «білий» і «чорний»; розвиток непрямого значення в неколірних лексемах, що позначають дорогоцінне каміння, плоди і квіти; використання непрямих оказіональних колоративів у художньому мовленні. Для авторських метафор у художньому тексті характерне перетворення денотативних колоративів на символічні та поєднання колірної семантичного компонента з неколірним.

Перспектива дослідження полягає в подальшому вивченні колірної семантики як близькоспоріднених, так і типологічно різних мов, що дасть змогу простежити специфіку вираження лінгвоментальності в різних типах дискурсу.

Основні результати роботи викладено в таких **публікаціях**:

1. Пивторак Л. А. Формирование лексической колоративной семантики в художественном тексте как результат процесса вторичной номинации / Л. А. Пивторак // Мова : науковий часопис. – Одеса : Астропринт, 2002. – № 7. – С. 178–182.
2. Пивторак Л. А. Поняття «основний колір» у лінгвоментальності носіїв української та російської мов / Л. А. Пивторак // Мова і культура : зб. наук. праць. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2003. – С. 119–124.
3. Пивторак Л. А. Колоратив *чорний* у фразеології як вираження лінгвоментальності (на матеріалі іспанської, англійської, російської та української мов) / Л. А. Пивторак // Культура народів Причорномор'я. – 2004. – № 54. – С. 322–326.
4. Пивторак Л. А. Непрямі номінації кольорів в іспанській, українській та російській мовах / Л. А. Пивторак // Записки з романо-германської філології. – Одеса : Астропринт, 2005. – Вип. 16. – С. 146–154.
5. Пивторак Л. А. Символіка кольору в політичному дискурсі / Л. А. Пивторак // Записки з загальної філології : зб. наук. праць. – Випуск 7. – Одеса : Видавництво ОРІДУ НАДУ, 2006. – С. 228–232.
6. Пивторак Л. А. Відтворення непрямих колоративів у перекладі (на матеріалі перекладів Ф. Г. Лорки та Е. А. По) / Л. А. Пивторак // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Філологічні науки. – Вип. 23. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – С. 180–185.
7. Пивторак Л. А. Поняття «основний колір» за результатами експериментального дослідження / Л. А. Пивторак // Записки з романо-германської філології. – Вип. 27. – Одеса, 2011. – С. 172–177.
8. Пивторак Л. А. Специфіка перекладу колоративної лексики с англійського на російський мову (на матеріалі поезії Е. А. По і перекладів) / Л. А. Пивторак // Слово. Предложение. Текст : анализ языковой культуры. – Краснодар, 2013. – С. 114–118.

## АНОТАЦІЯ

**Флойд Л. А. Лінгвоментальна специфіка непрямих назв кольорів (на матеріалі іспанської, англійської, української, російської мов).** – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України. – Одеса, 2014.

У дисертації визначено поняття первинної і вторинної номінації в

аспекті вивчення колірної семантики. У межах вторинної номінації виокремлено колірну метафору як перенесення значення на основі подібності двох предметів у певних ознаках. Проаналізовано поняття «основний колір» та виокремлено номінації основних кольорів за результатами психолінгвістичного експериментального дослідження.

Основну увагу зосереджено на вторинних колірних номінаціях – на переносних значеннях колірних лексем і переносних значеннях неколірних номінацій, що набувають колірної семантики на периферії. Досліджено особливості функціонування непрямих колоративів у фразеологізмах, що відбивають лінгвоментальну специфіку мов.

Здійснено лінгвостилістичний аналіз колоративів у російському й українському поетичному мовленні, а також у перекладах з іспанської та англійської мов. Простежено закономірності реалізації колоративів у символічних функціях у політичному дискурсі.

**Ключові слова:** колоратив, лінгвоментальність, вторинна номінація, колірний фразеологізм, перекладацька трансформація, поетичне мовлення, політичний дискурс.

## АННОТАЦИЯ

**Флойд Л. А. Лингвоментальная специфика косвенных наименований цвета (на материале испанского, английского, украинского, русского языков).** – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского» Министерства образования и науки Украины. – Одесса, 2014.

Диссертационное исследование посвящено описанию цветовых лексем (колоративов), которые используются не только в прямом значении для обозначения основных и периферийных названий цветов, но и приобретают переносное значение в речи, выступая как метафоры.

Выделены ономаσιологический, логико-семиотический, психолингвистический и когнитивный аспекты исследования колоративной семантики. Доказано, что цвет не является универсальным концептом, но для носителей индоевропейских языков он оказывается концептуально нагруженным. Исследование колоративов делает возможным моделирование «цветовой картины мира», а изучение концептуального значения цвета предусматривает рассмотрение основных трансформаций этого понятия.

Определены понятия первичной и вторичной номинации в аспекте изучения цветовой семантики. Проанализированы понятие «основной цвет» (*черный, белый, красный, синий, зеленый, желтый*) и связанная с

данными цветами символичность. Исследование косвенных номинаций цветов проведено в двух направлениях: во-первых, изучение переносного значения собственно цветowych лексем, выступающих во вторичных функциях; во-вторых, анализ номинаций, выполняющих функцию цветообозначения как вторичную. В первом случае речь идет о метафорическом употреблении колоративов с частичным сохранением или потерей первоначального значения, во втором – об использовании слов, значение которых включает одну из сем колоративной семантики на периферии.

Проведенное психолингвистическое исследование цветовой лексики выявляет специфичность знаковой организации колоративов, доминирование интенционала, тогда как экстенционал устанавливается относительно других денотатов. В основе мотивации цветовой семантики колоративов преобладают такие денотаты, как металлы и драгоценные камни, плоды, цветы; косвенные денотативные колоративы способны выражать лингвоментальную специфику языка, в частности – экстралингвистическую мотивированность специфических черт отдельных языков.

Показаны особенности функционирования непрямых колоративов во фразеологизмах с преобладанием фразеологических единиц, ядром которых выступают цветowe лексемы «черный» и «белый», что является инвариантным для испанского, английского, украинского и русского языков. Основные структурные модели колоративных фразеологизмов имеют компаративную природу, их семантика лингвоментально обусловлена.

Проведенный в диссертационном исследовании лингвостилистический анализ колоративов в русской и украинской поэтической речи выявил специфику авторских цветowych номинаций, особенности их образования как на словообразовательном, так и на семантическом уровнях. В украинской поэтической речи выделены косвенные цветowe номинации, семантическим ядром которых выступают такие наименования основных цветов как «красный», «желтый» и «синий», цветосимволические метафоры, характерным признаком которых является то, что цветова семантика добавляется явлениям, процессам, объектам, которым она не свойственна.

Анализ переводов колоративов с испанского и английского языков продемонстрировал, что переводчики в основном используют узуальные косвенные колоративы и создают окказионализмы на основании перевода метафор из первоисточников, среди которых доминируют сложные слова. Основной тенденцией перевода цветовой лексики является сохранение концептуального плана текста, авторской идеи, а не буквальных цветоименований.

В работе прослежены закономерности функционирования колоративов в реализации символической и идеологической функций в политическом дискурсе, где преобладающими колоративными номинациями выявлены



«белый» и «красный».

**Ключевые слова:** колоратив, лингвоментальность, вторичная номинация, цветовой фразеологизм, переводческая трансформация, поэтическая речь, политический дискурс.

### SUMMARY

**Floyd L. A. Linguomental Specificity of Indirect Colour Names (in the Spanish, English, Ukrainian, Russian Languages). - Manuscript.**

Thesis for a candidate degree in Philology, speciality 10.02.15 – General Linguistics. – The State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Odesa, 2014.

The thesis deals with the concept of primary and secondary nominations in the aspect of colour semantics study. Within the second nomination the colour metaphor is distinguished as a meaning transfer based on similarity of two objects manifesting certain features. The notion “basic colour” is analysed, the nominations of basic colours are specified according to the results of the experimental research.

The main attention is focused on the secondary colour nominations – on the figurative meanings of the lexemes denoting colours as well as on the figurative meanings of the lexemes which do not denote colours but obtain colour semantics at the periphery. The peculiarities describing the functioning of indirect colour-components (colouratives) within phraseological units reflecting linguomental specificity of the languages are investigated.

The linguostylistic analysis of the colouratives in the Russian and Ukrainian poetic speech as well as in translations from the Spanish and English languages is realized. The regularities of the realization of colouratives in symbolic functions within political discourse are traced.

**Keywords:** colourative, linguomentality, secondary nomination, phraseological unit containing a colour-component, translation transformation, poetic speech, political discourse.

